

Рідкісні та зникаючі види турунів (Coleoptera, Carabidae) України

Бригадиренко В. В.

Дніпропетровський державний університет

До Червоної книги України занесені лише 3 види турунів із близько 800 видів *Carabidae*, які знайдені на території держави. Цю неприпустимо низьку кількість видів родини треба збільшити у новому виданні Червоної книги. Тому нижче наведено ще 7 видів турунів, які потребують охорони.

Cicindela (Cephalota) besseri Dejean, 1826

Таксономічна характеристика. Один з 800 видів роду, один з 20 видів у фауні України.

Статус. II категорія

Поширення. Крим, південь України. Ареал охоплює степову зону Євразії (Болгарія, Румунія, Молдова, Україна, Росія, Казахстан).

Місця перебування. Солончаки, берега морів та солоних лиманів. Зустрічається переважно у заростях *Salicornia europaea* L.

Особливості біології. Личинки ведуть хижий спосіб життя, риють вертикальні нори у ґрунті, сидять біля виходу з нори й вистежують комах, що пересуваються по поверхні ґрунту. Імаго зустрічаються у червні – вересні. Вони швидко бігають по поверхні ґрунту, при виникненні небезпеки жуки швидко злітають у повітря, й, перелетівши на 3–15 м, опускаються на землю.

Розмноження у неволі. Не проводилось.

Чисельність. У заказнику Булаховський лиман (Дніпропетровська обл., Павлоградський р-н) щільність популяцій висока (у середньому – до 5 особин на 10 м²), але площа, яку вони займають дуже обмежена (декілька відсотків від площі обстежених солончаків).

Причини зміни чисельності. Руйнування біотопів (переважно через надмірний випас скоту на прилеглих ділянках). Можливо, затоплення у весняний період біотопів, де зимують личинки, обмежує поширення виду.

Заходи охорони. Рекомендується створення ентомологічних заказників у містах знахідок виду.

Джерела інформації. [4, 8 – 11].

Cicindela (Cephalota) elegans Fischer von Waldheim, 1824

Таксономічна характеристика. Один з 800 видів роду, один з 20 видів у фауні України.

C. (C.) e. stigmatophora Fischer von Waldheim, 1825 *C. (C.) e. brunnea* Putshkov, 1993

Статус. III категорія

Поширення. Крим, Південна Україна. Ареал охоплює Балканський півострів, Румунію, Молдову, Південну Україну, Кавказ, Середню Азію, Казахстан, південь степової зони Росії на схід до Забайкалля.

Місця перебування. Солончаки, берега моря та солоних лиманів. Зустрічається переважно на відкритих місцях або серед рідкої рослинності.

Особливості біології. Личинки хижі, живуть у вертикальних норках у ґрунті. Живляться комахами, які повзають по поверхні ґрунту.

Розмноження у неволі. Не проводилось.

Чисельність. У заказнику Булаховський лиман (Дніпропетровська обл., Павлоградський р-н) та по берегах оз. Мойнаки (м. Євпаторія, Крим) у середньому 4 – 6 особин на 10 м².

Причини зміни чисельності. Руйнування біотопів (випас скоту).

Заходи охорони. Рекомендується створити ентомологічні заказники у містах знахідок виду,

заборонити прогін скота та його випас на територіях, прилеглих до місць поширення виду.

Джерела інформації. [4, 6, 8 – 11].

Carabus (Eucarabus) stscheglowi Mannerheim, 1827

Таксономічна характеристика. Один із понад 600 видів роду, один із близько 50 видів у фауні України.

Статус. II категорія

Поширення. Лісова, Лісостепова та північ Степової зони Лівобережної України.

Вид поширений від Дніпра до Уралу (переважно у лісостеповій зоні).

Місця перебування. Вид живе у липово-ясеневих дібровах із ксеро-мезофільними умовами зволоження ґрунту.

Особливості біології. На всіх стадіях розвитку веде хижий спосіб життя.

Розмноження у неволі. Не проводилось.

Чисельність. У короткозаплавних липово-ясеневих дібровах Присамар'я Дніпровського поширений на 2 – 4 % їх площі (до 2 – 3 особин на 10 м²). В дуже низькій чисельності зареєстрований у деяких байрачній лісах Новомосковського району Дніпропетровської області.

Причини зміни чисельності. Руйнування біотопів під впливом рекреаційного навантаження.

Заходи охорони. Рекомендується створити ентомологічні заказники у містах знахідок виду, охороняти екосистеми в цілому.

Джерела інформації. [1, 8, 9, 11].

Pogonus (Pogonoidius) cumanus Lutshnik, 1916

Таксономічна характеристика. Один з 35 видів роду, один з 11 видів у фауні України.

Статус. II категорія.

Поширення. Крим, Південна Україна. Ареал включає південну частину степової зони Євразії (Молдову, приморські солончаки Чорного та Азовського морів, Передкавказзя, рівнинну частину Казахстану).

Місця перебування. Солончаки, берега моря та солоних лиманів. Зустрічається у заростях *Salicornia europaea* L. та на відкритих ділянках без рослинності.

Особливості біології. Личинки й імаго хижі. Імаго зустрічаються у тріщинах ґрунту.

Розмноження у неволі. Не проводилось.

Чисельність. Поширений на 1 – 3 % обстежених солончаків. У заказнику Булаховський лиман (Павлоградський р-н Дніпропетровської обл.) – до 8 – 12 особин на 10 м².

Причини зміни чисельності. Руйнування біотопів.

Заходи охорони. Рекомендується створити ентомологічні заказники у містах знахідок виду, глибше вивчити його біологію.

Джерела інформації. [3, 8, 9, 11].

Pogonistes (s. str.) convexicollis Chaudoir, 1871

Таксономічна характеристика. Один з 10 видів роду, один з 3 видів у фауні України.

Статус. III категорія

Поширення. Крим, Південна Україна. Ареал охоплює Балканський півострів, Болгарію, Румунію, Молдову, південь України, Передкавказзя, Казахстан, Середню Азію.

Місця перебування. Солончаки, берега моря та солоних лиманів. Зустрічається переважно у заростях *Salicornia europaea* L. та відкритих місцях без рослинності.

Особливості біології. Личинки й імаго ведуть хижий спосіб життя.

Розмноження у неволі. Не проводилось.

Чисельність. Поширений на 4 – 8 % обстежених солончаків. У заказнику Булаховський лиман (Павлоградський р-н Дніпропетровської обл.) та по берегах оз. Мойнаки (м. Євпаторія, Крим) – до 10 – 15 особин на 10 м². Чисельність в окремі роки різко зменшується.

Причини зміни чисельності. Невизначені.

Заходи охорони. Рекомендується створити ентомологічні заказники у містах знахідок виду, необхідне детальне вивчення біології виду.

Джерела інформації. [3, 8, 9, 11].

Chlaenius (Agostenus) alutaceus Gebler, 1829

Таксономічна характеристика. Один із понад 700 видів роду, один з 18 видів у фауні України.

Статус. III категорія

Поширення. Крим, Південна Україна. Поширений у степовій та пустельній зонах від України до Далекого Сходу, в Закавказзі, Середній та Центральній Азії.

Місця перебування. Солончаки, берега більш-менш засолених водойм. Зустрічається переважно у заростях *Phragmites australis* (Cav.) Trinex Steud.) та деяких інших прибережних рослин.

Особливості біології. Личинки й імаго хижі.

Розмноження у неволі. Не проводилось.

Чисельність. Вид зустрічається спорадично, поодинокі особини відмічені у 4 % обстежених навколводних екосистем Дніпропетровської області (Синельниковський, Павлоградський, Новомосковський райони). Локально – до 0,2 – 0,8 особин на 10 м². Чисельність змінюється під впливом невизначених факторів.

Причини зміни чисельності. Невизначені.

Заходи охорони. Рекомендується створити ентомологічні заказники у містах знахідок виду, додаткове вивчення біології виду.

Джерела інформації. [2, 5, 8, 9, 11].

Demetrias (Aetophorus) imperialis (Germar, 1824)

Таксономічна характеристика. Один із понад 10 видів роду, один з 3 видів у фауні України.

Статус. III категорія

Поширення. Крим, Південна Україна. Ареал охоплює південну Європу.

Місця перебування. Берега водойм, переважно засолених.

Особливості біології. Імаго зустрічаються на трав'янистій рослинності по берегах водойм, переважно засолених.

Розмноження у неволі. Не проводилось.

Чисельність. Спорадично зустрічається у 2 – 3 % обстежених навколводних біотопів Павлоградського району Дніпропетровської області.

Причини зміни чисельності. Невизначені.

Заходи охорони. Подальше вивчення екології виду. Рекомендується створити ентомологічні заказники у містах знахідок виду.

Джерела інформації. [2, 8, 9, 11].

Carabus (Pachystus) hungaricus Fabricius, 1972

C. (P.) h. scythus Motschulsky, 1847 знайдений у п'яти точках на території Дніпропетровської області: 1. Околиці м. Дніпродзержинська, степові схили балки – 10.06.1996. 2. На південь від м. Дніпропетровська поблизу аеропорту на цілинній степовій ділянці - 5.06.1994. 3. Гранітні виступи в 20 км на південь від м. Дніпропетровська (поблизу с. Майорка) – 20.06.1991. 4. Синельниковський р-н, околиці с. Раївка, цілинна степова ділянка – 25.05.1997. 5. Синельниковський р-н, 3 км на північний-захід від с.м.т. Ілларіоново (зупинка електропоїзда “платформа 207 км”), степові цілинні схили балки – 20.05.1995. Вид на території Дніпропетровської області; дуже рідкісний, площа, яку займають його популяції у більшості випадків не перевищує кількох гектарів, розташованих частіше на схилах балок. Необхідне створення заказників для охорони усіх п'яти знайдених популяцій.

Carabus (Pachystus) hungaricus gastridulus Fischer von Waldheim, 1823 знайдений 15.07.1992 та 1.07.1993 в околицях м. Євпаторія (Крим) на північний захід від солоного озера

Мойнаки в угрупованні полинового степу, а також у лісосмузі, розташованій поблизу. Щільність популяцій виду складає тут біля 0,35 особин на 10 м²; під деякими великими кусками вапняку зареєстровано до 8 екземплярів цього виду.

Calosoma (s.str.) sycophanta (Linnaeus, 1758)

Вид зареєстрований в околицях м. Дніпродзержинська (лісосмуга), та поблизу с. Андріївка Новомосковського району Дніпропетровської обл. Зустрічаються лише одиничні екземпляри. Останні вісім років знахідки виду на території області відсутні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бригадиренко В. В. Закономерности распределения редких жуужелиц трибы *Carabini* (*Coleoptera, Carabidae*) Самарского бора. // Роль охоронюваних територій у збереженні біорізноманіття. – Канів, 1998. – С. 157-159.
2. Кришталь О. П. Ентомофауна ґрунту та підстилки в долині середньої течії р. Дніпра. – К.: вид-во КДУ, 1956. – 423 с.
3. Петрусенко А. А., Петрусенко С. В. К изучению жуужелиц трибы *Pogonini* (*Coleoptera, Carabidae*) фауны Украины. // Вестник зоологии. – 1970. – № 4. – С. 70-72.
4. Петрусенко А. А., Петрусенко С. В. Эколого-фаунистический обзор скакунов рода *Cicindela* L. (*Coleoptera, Carabidae*) Украины. // Вестник зоологии. – 1970. – № 6. – С. 35-40.
5. Петрусенко А. А., Петрусенко С. В. Эколого-фаунистический обзор жуужелиц рода *Chlaenius* Bon. (*Coleoptera, Carabidae*) Украины. // Вестник зоологии. – 1971. - № 6. – С. 28-34.
6. Пучков А. В. Новые таксоны жуужков-скакунов рода *Cicindela* (*Coleoptera, Carabidae*) из Украины и Туркменистана. // Ж. Укр. энтомол. о-ва. – 1993. – № 1. – С. 11-14.
7. Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Українська енциклопедія, 1994. – 462 с.
8. Якобсон Г. Г. Жуужки России и Западной Европы. - С.-Пб.: изд. Девриена, 1905-1916 (не оконч.). – 1024 с.
9. Kryzhanovskij O. L., Belousov I. A., Kabak I. I. et al. A Checklist of the Ground-Beetles of Russia and Adjacent Lands (*Insecta, Coleoptera, Carabidae*). – Sofia-Moscow: Pensoft Publishers, 1995. – 271 p.
10. Panin S. *Coleoptera. Fam. Cicindelidae. Faune republicii populaire Romane.* – Bucuresti: Ed. Academiei R. P. R., 1952. – 55 p.
11. Turin H. Provisional checklist of the European ground-beetles (*Coleoptera: Cicindelidae and Carabidae*). – Monogr. Nederl. Ent. Ver. – Amsterdam, 1981. – N 9. – 251 p.

ANNOTATION

Brigadirenko V. V.

Rare and extinct species of ground-beetles (*Coleoptera, Carabidae*) of Ukraine

7 species of familia *Carabidae* (*Cicindela (Cephalota) besseri* Dejean, 1826, *Cicindela (Cephalota) elegans* Fischer von Waldheim, 1824, *Carabus (Eucarabus) stscheglowi* Mannerheim, 1827, *Pogonus (Pogonoidius) cumanus* Lutshnik, 1916, *Pogonistes (s. str.) convexicollis* Chaudoir, 1871, *Chlaenius (Agostenus) alutaceus* Gebler, 1829 and *Demetrias (Aetophorus) imperialis* (Germar, 1824)) are recommended for inclusion into the lists of the Red Data Book of Ukraine. The data on distribution of *Calosoma (s.str.) sycophanta* (Linnaeus, 1758) and *Carabus (Pachystus) hungaricus* Fabricius, 1972 are resulted.